

Педагогіка вищої та середньої школи: збірник наукових праць. – Кривий Ріг: КДПУ, 2010. – Вип. 28. – С. 319-325.

УДК 37.041

Наталія Воронай

ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В статье раскрывается вопрос использования информационно-коммуникационных технологий в процессе формирования самообразовательной компетентности будущих учителей начальной школы.

The article opens the question of the use of informative-communicative technologies in process of formation of the selfeducational competence in teachers of primary school.

Постановка проблеми. У суспільстві наукомістких технологій необхідні не лише міцні та фундаментальні знання, але й готовність до безперервної самоосвіти. Сучасний фахівець повинен володіти науковими знаннями, ефективними прийомами та вміннями, що дозволяють самостійно та швидко адаптуватися в мінливому інформаційному середовищі. При цьому необхідно, щоб підготовка студентів до самостійного поповнення знань і подальшого саморозвитку здійснювалася ще у вищому навчальному закладі.

Сьогодні в якості однієї із принципово нових стратегій підготовки майбутніх фахівців виступає орієнтація освіти на розвиток здатності вчитися протягом життя як основи безперервного навчання в контексті як особистого професійного, так і соціального життя. Це обумовлено багатьма факторами, і насамперед, зміною освітньої парадигми, сутність якої полягає в зміщенні

акценту із засвоєння обсягу інформації на „вільний розвиток людини”, на творчу ініціативу, самостійність майбутнього фахівця.

Беручи до уваги нові вимоги суспільства до кваліфікованого фахівця та зміни характеру сучасної освіти, правомірно говорити про розвиток у студентів самоосвітньої компетентності, визнаної однієї із ключових компетентностей, що визначає нову якість освіти. Слід зазначити, що самоосвітня компетентність є системоутворюючою, оскільки органічно поєднує у власному розвитку формування всіх інших компетентностей, будучи не тільки метою, але й засобом ефективного розвитку особистості в процесі професійної освіти. Таким чином, проблема розвитку самоосвітньої компетентності отримала сьогодні особливу актуальність.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема компетентнісного підходу до процесу підготовки вчителів початкових класів зумовлює чітке розуміння не тільки сутності, а й структури та особливостей професійних компетенцій у галузі освіти. Цьому питанню присвячені дослідження І.Агапова, В.Болотова, Ю. Громико, С. Додоки, О.Дахіна, І.Зимньої, Т.Іванової, В.Кальней, В.Краєвського, Г.Левітаса, В.Ледньова, Г.Селевко, В.Серікова, А.Хуторського, С.Шишова та ін.

На стиці ХХ-ХХІ ст. вітчизняні науковці Н. Бібік, І. Зязюн, Н. Кічук, О. Овчарук, Л.Петухова, О. Пометун, О. Савченко, Л. Хоружа та ін. активно розробляють проблеми набуття і використання молоддю життєво важливих компетентностей. Сучасні дослідження самоосвітньої діяльності, її змісту та методів представлені в роботах М.Бондаренка, С.Єлканова, М.Заборщикової, Н.Іліницької, В.Корвякова, О.Малихіна, М. Рогозіної, І.Сидоренко, Н.Сидорчук, Н.Терещенко, Л.Шапошнікової, В. Шпак та інших. Окремі аспекти самоосвітньої діяльності в умовах інформатизації суспільства розглянуті в працях А.Андрєєва, Є.Ганіна, Ю.Насонової, Г.Серікова, О.Шукліної, С.Яшанова та інших.

Сьогодні педагогічною наукою здійснюється активне впровадження компетентнісного підходу в процес навчання вищих навчальних закладів. Так, ученими визначено ключові компетентності, їхню ієрархію, досліджено сутність компетентності, шляхи її формування. Однак проблема формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя початкових класів з метою вирішення життєвих питань, самовдосконалення своєї особистості в інтелектуальній, духовній, професійній сферах вимагає теоретичних досліджень і практичного вирішення.

Метою статті є розкриття проблеми формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі їх професійної підготовки в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища.

Виклад основного матеріалу. Якість сформованості ключових компетентностей майбутнього вчителя початкових класів обумовлено рівнем розвитку його самоосвітньої компетентності, яку варто розглядати як фактор соціальної конкурентоспроможності випускника, оскільки вона дозволяє одержати якісну вищу освіту, опанувати професією, досягти необхідної кваліфікації, при необхідності переміняти спеціальність. Варто виділити три основних факторів соціальної й особистісної значимості даної компетентності.

По-перше, вона забезпечує академічну мобільність студента, його готовність освоїти програму вищої професійної освіти.

По-друге, названа компетентність обумовлює професійну мобільність особистості випускника, здатного не тільки надалі розвивати свої професійні навички, підвищити кваліфікацію, але й готового при необхідності поміняти спеціальність, сферу своєї професійної діяльності.

По-третє, сприяє підвищенню якості роботи вищої освітньої установи, соціального інституту, покликаноного реалізувати програму вищої освіти.

У переліку ключових компетентностей Ради Європи визначені якості особистості, які відображають особливості самоосвітньої компетентності:

1) компетентності, що реалізують здатність і бажання вчитися все життя як основа безперервної підготовки у професійному плані, а також в особистому і громадському житті;

2) компетентності, пов'язані з виникненням суспільства інформації, володіння новими технологіями, розуміння їхнього застосування, їхньої сили і слабості, здатність критично ставитись до інформації та реклами, що поширюється у засобах ЗМІ [9, с. 18].

Самоосвітня компетентність – інтегративна особистісна властивість, що забезпечується емоційно-ціннісним відношенням до саморозвитку й самоосвітньої діяльності, системою знань про планування й реалізацію самоосвітньої діяльності, про способи самовиховання; суб'єктно-особистісним досвідом продуктивного вирішення проблем розвитку, розробки й реалізації моделей підготовки студентів до самоосвітньої діяльності; готовністю до безперервного саморозвитку якостей професіонала, самовдосконаленню, самоосвіті в області майбутньої професії [8].

Самоосвітня компетентність особистості – це готовність і здатність особистості до самостійного, систематичного, цілеспрямованого пізнання дійсності, освоєння соціального досвіду людства, самореалізації, саморозвитку. Це інтегрована якість особистості, яка ґрунтується на уміннях самоосвітньої діяльності та визначає готовність особистості до самоосвіти, самонавчання, самовдосконалення, самовибору, самореалізації упродовж життя з усвідомленням особистих і суспільних потреб. Це готовність і здатність особистості до самоосвітнього розвитку, самостійного творення себе [4].

У дисертаційній роботі І.Преображенської зазначається, що *самоосвітня компетентність* – це особистісно-професійна якість спеціаліста, яка виявляється в його здатності до постановки мети та завдань

самоосвітньої діяльності, орієнтування в інформаційно-професійному просторі, вироблення власної системи самостійної пізнавальної діяльності, до вибору та ефективному застосуванню сучасних засобів інформаційної підтримки самоосвіти [7].

У контексті нашого дослідження розглядається проблема формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

В інформаційному суспільстві активно розвивається інформаційне й комунікаційне середовище, створюються умови для ефективного використання знань у розв'язанні найважливіших завдань керування суспільством і демократизації громадського життя. Виникають нові види комунікативних здібностей до вибору оптимального діалогового режиму роботи з комп'ютером, засвоєнню етикету електронного спілкування, спілкуванню з партнером у віртуальній групі. Відповідно розвивається вміння спілкуватися електронною поштою, вільно орієнтуватися у світі інформаційно-комунікаційних технологій, відбувається перехід від одного програмованого засобу до іншого, оволодіння методами збору та переробки інформації.

Аналіз педагогічної літератури засвідчив, що існує багато визначень освітнього середовища, яке безпосередньо впливає на розвиток особистості, її навчально-пізнавальної діяльності. Однак у нашому дослідженні ми будемо керуватися визначенням професора Л.Петухової, яке найбільш повно висвітлює предмет нашого дослідження.

Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище – це сукупність знанієвих, технологічних і ментальних сутностей, які в синхронній інтеграції забезпечують якісне оволодіння системою відповідних знань. Знанієві сутності передбачають наявність в особистості системи набутих і сформованих знань. До технологічних сутностей відносяться технічні, програмні, мережні засоби отримання, зберігання, опрацювання та

представлення інформації. Що ж стосується ментальних сутностей, то вони, у свою чергу, передбачають дотримання сукупності психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних і інших особливостей народу [6, с. 156].

Створення необхідного інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища відбувається завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, сутність яких ми окреслили у наступних визначеннях.

Узагалі *інформаційно-комунікаційні технології* можна визначити як сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження та управління інформацією. Під цими технологіями мають на увазі комп'ютери, мережа Інтернет, радіо- та телепередачі, а також телефонний зв'язок.

І. Захарова розуміє під *інформаційно-комунікаційними технологіями* „конкретний спосіб роботи з інформацією: це і сукупність знань про способи та засоби роботи з інформаційними ресурсами, і спосіб та засоби збору, обробки та передавання інформації для набуття нових відомостей про об'єкт, що вивчається” [3, с 22].

А.Дзюбенко розглядає „інформаційно-комунікаційні технології навчання” як сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, а також способів і новаторських методів їх застосування для забезпечення високої ефективності й інформатизації освітнього процесу [2, с. 30].

Професор Л.Петухова визначає „інформаційно-комунікаційні технології навчання” як систему сучасних інформаційних методів і засобів цілеспрямованого створення, збирання, зберігання, опрацювання, подання і використання даних і знань, а також систему наукових знань про

функціонування цієї системи, спрямованої на удосконалення навчального процесу з найменшими затратами [5, с. 151].

Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище сприяє виникненню і розвитку інформаційної освітньої взаємодії між суб'єктами навчального процесу і засобами інформаційно-комунікаційних технологій, у процесі якої у студентів формуються мотиви, потреби, ціннісні орієнтації щодо самостійного збагачення професійних знань, самоосвітні вміння і навички, що у сукупності утворюють компетентність самоосвіти. Існування такого середовища вносить суттєві зміни у здійснення самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів, підтримує її та надає творчого, дослідницького спрямування завдяки наявності потужних інструментів пошуку та опрацювання інформації, які позбавляють людину від рутинних технічних операцій. Це природно приваблює студента і стимулює бажання працювати, відшукувати нові знання.

Потенціал інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища для формування самоосвітньої компетентності полягає у певних позитивних особливостях здійснення самоосвіти в таких умовах, а саме:

- стає можливою оптимально зручна і ефективна її організація;
- активізується процес отримання знань;
- посилюється мотивація до самонавчання;
- з'являється можливість побудови індивідуальної траєкторії навчання, створення особистої електронної колекції знань;
- зменшується час на пошук потрібної інформації, її опрацювання, зберігання та перетворення у власні знання;
- підвищується рівень розуміння та емоційного сприйняття інформації;
- здійснюється самоконтроль завдяки зворотному зв'язку [1].

Розглянемо можливості використання Web-мультимедіа енциклопедії з курсу „Історія педагогіки” (автор професор Л.Петухова) з метою залучення майбутніх учителів початкових класів до самоосвіти.

Web-мультимедіа енциклопедія з курсу „Історія педагогіки” створює динамічне інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище, яке дає змогу забезпечити дистанційне управління процесом організації самоосвіти студентів, спостерігати за його розвитком, координувати й контролювати її, упроваджувати інноваційні форми та методи в процес організації навчання вузу. Її мультимедійний навчальний комплекс дає можливість у реальному часі з необхідною швидкістю відображати необхідний студентові матеріал, що представлений у відкритій формі, яка надає студентові зручний доступ до будь-якого куточка інформації цієї енциклопедії, створює цілісне уявлення про навчальний предмет і дає змогу самостійно обирати власну траєкторію навчання, що позитивно впливає на його внутрішню мотивацію, розвиток пізнавальної активності, творчості, водночас зберігає час студента на пошук необхідної інформації.

Так, у Web-мультимедії енциклопедії з курсу „Історія педагогіки” студенти за допомогою тестових завдань і кросвордів можуть не тільки перевірити рівень знань з певної теми, але й суттєво підвищити його за допомогою системи підказок й поданню матеріалу у формі гри. Студент має можливість перевірити свій рівень знань з певної теми, обравши відповідь за допомогою курсору й відповівши на всі запитання тесту. Він отримує оцінку у формі балів, яку може перевірити в блоці результатів проходження тесту („Журнал”). При цьому, додається ще й такий зовнішній стимул до розв’язання тесту, як час, що спонукає студента працювати в оптимальному навчальному режимі. Таким чином, відбувається постійний самоконтроль і стимулювання студента до самостійної пізнавальної навчальної діяльності завдяки як корекції своїх знань з певної теми, так і очікуванню оцінки за проведену роботу, що створює для нього досить сильну зовнішню

мотивацію, що згодом переходить у внутрішню. Студент стає суб'єктом власної навчально-пізнавальної діяльності й сам зацікавлений у своїй систематичній самоосвітній роботі.

У теці творчих завдань у Web-мультимедії енциклопедії з курсу „Історія педагогіки” у процесі самоосвіти студент може використовувати й кейс-метод, що представлений на сайті фрагментом педагогічного фільму з певної теми. При цьому студент має змогу його продивитися, попередньо дізнатися зміст сюжету, й згодом відповісти на проблемне питання. Цей вид самостійної роботи допомагає за невеликий проміжок часу цілісно побачити педагогічну проблему й намітити шляхи її вирішення, розвиває професійну свідомість і творче мислення, формує позитивне емоційно-ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології навчання дозволяють підвищити якість організації самоосвіти майбутніх учителів початкових класів, створюючи комфортне інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище як для студентів, так і для викладачів, що є засобом розвитку їхньої професійної компетентності. Зауважимо, що використання відповідної сукупності засобів інформаційно-комунікаційних технологій, підвищує активність і самостійність студентів у навчанні, розвиває здатність комбінувати придбані знання, уміння і навички в різному їх сполученні, формуючи професійні вміння і навички.

Теоретичний аналіз досліджень дозволив зробити висновок про актуальність визначеної нами теми, недостатність її розв'язання та необхідність подальшої розробки.

Література:

1. Білоусова Л.І. Технологія формування у майбутніх педагогів компетентності самоосвіти з використанням потенціалу інформаційно-навчального середовища /Л.І. Білоусова, О.Б. Кисельова //Інформаційні

технології в освіті: [зб. наук. праць] /Гол. ред. Співаковський О.В. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2009. – Випуск III. – С. 11-20.

2. Дзюбенко А.А. Новые информационные технологии в образовании /А.А. Дзюбенко. – М., 2000. – 104 с.

3. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. /И.Г. Захарова. – М.: Академия, 2003. – 192 с.

4. Коваленко Н.В. Формування самоосвітньої компетентності учнів основної школи сільської місцевості: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09 /Н.В. Коваленко. – К., 2009. – 20 с.

5. Петухова Л.Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища: Монографія /Л.Є. Петухова. – Херсон: Айлант, 2007. – 200 с.

6. Петухова Л.Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів: дис. ... доктора пед. наук. /Л.Є. Петухова. – Одеса, 2009. – 564 с.

7. Преображенская И.Н. Формирование самообразовательной компетентности студентов художественно-графических специальностей (на материале дисциплин информационного цикла): дис. ... кандидата пед. наук. /И.Н.Преображенская. – Воронеж, 2008. – 205 с.

8. Чеботарева Е.С. Информационные технологии в развитии самообразовательной компетентности студентов [Электронный ресурс] /Е.С.Чеботарева. – Режим доступа: <http://ito.edu.ru/2008/Kursk/II.html>.

9. Шишов С.Е. Мониторинг качества образования в школе /С.Е.Шишов, В.А.Кальней. – М., 1999. – 320 с.